

»Ne, to ni dolgo trajalo. Spomladi me je začelo skominati, pisati pa sem začel na posestvu Zaprice pri Kamniku. Za roman je založnica razpisala skromno nagrado. Žiriji, v kateri so bili Prijatelj, Albreht in deloma Župančič, sem bral prvi del, to je vse, kar je v *Ljubljanskem Zvonu* leta 1924, skoraj gotovo pa je spadalo zraven tudi poglavje *Meso* (= 1. pogl. v LZ 1925 — op.). Nadaljevanje sem pisal potem drugo leto, po presledku šestih mesecev ali kaj. Mogoče je prav ta časovna razdalja med prvim in drugim delom povzročila njuno neenotnost.

Pozneje sem prvo poglavje popolnoma spremenil in takega objavil. Župančiču je bil tak dosti bolj všeč in mi je pisal: ‚Šentpeter stoji na vseh štirih...‘ (Takrat me je tudi ‚učil‘ slovenščine, ker je bil glede izrazov dosti bolj natančen.)

Sam sem bil glede svojega dela vedno precej skeptičen. Tudi za *Šentpeter* nisem nikdar mislil, da je kaj dosti vreden.«

»V *Šentpetru* je vse polno resnično doživetih in prepričljivih mest. Prav ta ustvarjalna pristnost pa je tisto, kar umetniškemu delu ohrani živost in vrednost ne glede na čas in stile v njem.«

M A M A

I n g o P a š

Ta beseda je Borisu ležala na duši. — Zanj je imela poseben, tuj prizvok, kakršnega imajo za druge mogoče same še imena bolezni, kot so rak, poliomielitis ali shizofrenija, in je za njimi umrl ali duševno zbolel njihov bližnji sorodnik. Bilo je nekaj neprijetnega in umrlega v njej in vedno, kadar jo je skušal tiho, sam pri sebi izgovoriti, posnemajoč svoje vrstnike in prisiljujoč se, da bi mu zvenela enako lahko, jo je izrekel komaj slišno in s hitrim pregibom ustnic. In ko je nato še za trenutek prisluhnil izgublajočemu se šepetu, v njem ni mogel odkriti ničesar, kar bi mu zbudilo občutek, da je izrekel nekaj posebnega ali celo svetega, in kar bi imelo samo zanj pomen. Bila je tuja beseda, vržena v zrak mimo njega, ki jo je slučajno ujel, in tuja mu je bila zavest, da jo je v resnici izrekel sam. Spoznanje, da ne more izgovoriti te besede naravno in da ga izgovorjena niti rahlo ne prizadene, je v njem poglobljalo strah, da se razlikuje od drugih. Pravzaprav mu je bilo sprva všeč, da je nekaj posebnega. S ponosom izkušeni, in kot bi razlagal neko svojo zaslugo, se je rad pobahal pred tem ali onim: Jaz pa nimam mame, in potem mu je bilo prijetno poslušati njihovo opravičevanje kot: Žal mi je, tega pa nisem vedel, oprost,

in opazovati njihove v trenutku zresnjene obraze. In oči... Najprej se je zrcalilo v njih začudenje, nato pa so ga pričele opazovati s povsem spremenjenim pogledom. V njih je bila resnoba, ki ga je spravljala v zadrego, čeprav sam ni vedel zakaj. V resnici mu je bila namreč njihova resnost všeč in ga je neprijetni občutek, ki ga je obšel v takih trenutkih, le motil. Svojo zadrego je prikrival s tem, da se je tudi sam držal resno in, kakor da bi mu bilo hudo, sklanjal glavo in podršaval z nogo po tleh.

Včasih je šel tudi sam na roditeljski sestanek. Bil je ponosen na to svojo posebnost. Kot odrasel je sedel med starši, v njihovih razgovorih je tu pa tam tudi kaj pripomnil in upoštevali so ga, kakor da bi jim bil enak. Smel je tudi povprašati po svojih ocenah. Ob takšnih priložnostih se je vselej čutil vzvišenega nad svojimi vrstniki in po malem jih je celo zaničeval, ker so bili toliko manj samostojni od njega. Kako pa je bilo pri tebi doma? Nič, mama je malo nergala, pa se bo že pomirila... Kaj pa pri tebi, je bilo kaj cirkusa? Kje neki! Sem jih že prej pripravil, še veseli so bili, da sem popravil angleščino... Stal je pri peči in jih opazoval s pomilovalnim pogledom. — Prav res so še otroci. — Vendar si je hkrati želel, da bi bil med njimi, z enakimi težavami, ki bi si jih lahko z njimi medsebojno delil. Hotel je biti sredi vrvenja. Toda ko je ironično vprašal sošolca: Si bil včeraj tepen? ga je ta samo presenečeno pogledal in se takoj spet odvrnil od njega. Poskušal je še nekajkrat, toda nihče se ni zmenil za njegove ironične opazke in vprašanja. Edino, kar je dosegel, je bilo, da so ga opazovali osuplo in nerazumevajoče, kakor da bi klatil čudne nesmisle in bi se spraševali, kaj neki mu je. To njihovo obnašanje ga je zmedlo, postalo mu je mučno in neumno se je prestavljal sem ter tja kakor nepričakovan tujec. Sam nase se je jezil, da je govoril ves čas tako posmehljivo. S težavo je pričakoval začetek pouka. — Po nekaj dnevih je na stvar pozabil. Vendar se je neprijetni občutek ponavljal v njem še kasneje, čeprav ga je prešinil vsakič le bežno in se ga je tudi nato vselej hitro otresel. Bilo je ob priložnostih, ko se je pogovarjal s prijatelji in je nenadoma kdo izmed njih pripomnil: Kaj pa bo rekla moja mama, ali pa: Ali ni moja mama tečna? Na takšna vprašanja ni vedel odgovora, neumno se je oziral po drugih in čakal, kaj bodo storili. Čutil se je potisnjenega v stran.

Njegov odnos do te besede je bil čuden. Skoraj nikoli je ni izgovoril, edino mogoče kdaj v pogovoru s prijateljem. Zelo redkokdaj je sploh kaj govoril v tej zvezi, ko je na primer komu zbolela mati. Pa še takrat je spraševal, kako se počuti njegova mati, kako je z njegovo materjo, najčešče pa je uporabljal kar zaimek: Kako je z njo? Ali ji

je bolje? — »Mama« ni imenoval nikogar. Teto, ki je skrbela zanj, je klical po imenu. Prav tako služkinjo, ki je bila z njim ves čas od rojstva. Večkrat je slišal, kako so klicali teto njeni otroci: Mami! Spočetka je to silno vplivalo nanj. Bila so obdobja, ko je bil ves bolan od nenehnega strahu, da bi se lahko spozabil. Vsak klic ga je nenavadno presunil, obenem pa mu je takoj prinesel nemir, strah, da bi ga v trenutku nepazljivosti ponovil. Neke noči je, vse dokler ni zaspal, v postelji vztrajno izgovarjal tetino ime, hoteč se mu tako privaditi, da ne bi mogel nikoli pogrešiti. Kasneje je to minilo. Klicanje otrok mu ni vzbujalo več niti tistega neugodnega občutka, ki ga je sicer vedno prešnil, kadar so drugi izgovorili to besedo. Tudi ni več razmišljal o tem, da od otrok edino on kliče teto po imenu. Bilo je naravno. — Vendar je napočil čas, ko se je njegov boj povrnil. Toda v drugačni obliki. Takrat je pri njih na povabilo tete stanovalo dekle, ki se je prišlo šolat v mesto. Bila je hčerka nekih tetinih prijateljev. Boris se je je najraje izogibal, kadar pa je bilo neogibno, da je bil z njo v istem prostoru, je bil do nje hladno vljuden. Z njo je govoril le takrat, kadar mu je zastavila kako vprašanje, in še takrat je odgovarjal na kratko. Do nje je čutil tisto neugodje, ki ga zajema izraz neumna gos. Včasih jo je prav sovražil. Bila je veselo dekle, večkrat je tudi prepevala in lahko bi mu bila po tej strani celo všeč. Toda imela je navado, ki je bila za Borisa nedopustna. Čisto prostodušno je klicala njegovo teto: Mami, in na vprašanja otrok: Kje je mami? je odgovarjala prav tako: Mami je šla na trg, ali pa: Mami je pri frizerju. Zanj je bilo to nekaj čisto naravnega in Boris se je ob takšnih priložnostih v onemoglem besu spraševal, kako more biti tako bedasta, kako to, da ne vidi, kako je smešna... In sramoval se je, kakor da bi bil zaradi njenega ravnanja tudi sam prizadet. Bil je srečen, ko se je odselila.

Nekoč so se na počitnicah spoprijateljili z nekim Avstrijcem. Z Borisom sta bila velika prijatelja. Bil je dobrodušen možakar in znal je vrsto praktičnih reči. Med drugim ga je učil tudi loviti ribe. Znal je poiskati primerne kraje, vedel je, kako je treba namestiti vabo na trnek, da ti je ribe ne požro, in prav tako je znal zadeti ravno pravšnji trenutek, ko je bilo treba trzniti kvišku, da si ujel ribo. Že zgodaj zjutraj sta se odpravljala na plažo nabirat črve in opoldne, ko sta se vračala k šotorom, nista prišla nikoli praznih rok. Večino plena je seveda ujel Avstrijec, toda delila sta si ga tovariško: pol na pol. — Nekega dne pa se je Boris popolnoma odvrnil od njega. Po tistem se ga je bal srečati ves čas do odhoda; naravnost prežal je nanj, da bi se mu lahko takoj, ko bi bila nevarnost, da se snideta, umaknil.

Kadarkoli ga je zagledal, se je skrila za drevo ali šotor, mnogokrat je kar zbežal pred njim.

Že dolgo časa sta čakala. Sama sta sedela na pomolu in pomakala vsak svoj laks v morje. Bilo je že blizu poldneva, plen je bil dober in Boris pravzaprav ni vedel, zakaj še sedita. Toda Avstrijec je še kar naprej molče sedel in nič ni kazalo, da misli kaj kmalu oditi. Nenadoma je spregovoril. Rekel je, da ve, da se to njega nič ne tiče, da bi ga pa vendar rad nekaj vprašal. Zakaj ne kliče svoje matere tako kot drugi otroci? Boris bi se najraje udrl v zemljo. — Teta ga je bila predstavila kot svojega sina. Ko ga je potem na samem vprašala, če nima nič proti, ji je širokogrudno rekel: Zaradi mene... — Avstrijec ga je spraševal, če nima svoje matere nič rad. Odgovoril mu je, da jo ima rad. Nato mu je oni razlagal, kako je potrebno, da imaš svojo mamo rad in da ni lepo, ker je ne kliče za mamo. Da njegovi otroci vsi kličejo mamo za mamo in da bi že pokazal tistemu, ki je ne bi tako klical. Kajti ta beseda je zelo važna. Da pomeni več, kakor pa si on mogoče misli. Da to je poseben izraz ljubezni in... in vrag si ga vedi kaj še! Boris mu je ves čas kimal, zraven pa je komaj čakal, kdaj bo prenehal. Potem pa mu je možakar rekel nekaj, kar ga je zadelo. Dejal je, da mu bo povedal, zakaj je važno vse to, kar mu je govoril. Otroci, je rekel, ki so prezgodaj izgubili svojo mamo, takšni otroci se nikoli ne razvijejo normalno. Drugačni so od drugih, lahko bi rekel, da so umsko zaostali. Jaz to vem, ker imam v svojem poklicu mnogo opravka z otroki. To so veliki reveži, prikrajšani so za nekaj bistvenega, kar da lahko samo mama. No, pa to samo mimogrede. Potem mu je še rekel, da ga je hotel na to že zdavnaj opozoriti in da je bilo vse to seveda čisto prijateljsko in da upa, da je tako tudi razumel. Boris mu je zmedeno prikimal.

Njegove besede si je zapomnil za vse večne čase. Seveda, drugi so imeli kos sveta, ki ga on ni razumel. Večkrat jim je to zavidal. Domišljal si je, da imajo neko prednost pred njim, potem pa se je spet prepričeval, da je to vse skupaj neumnost in da je v resnici prav takšen kakor ostali. Vendar je nekaj v njem ostalo. V družbi se ni znal prilagoditi, vedno se je počutil osamljenega. Pri tem mu je zadoščala vsaka malenkost, da si je dokazoval, da je v resnici ločen od drugih. Bilo je dovolj, da mu je kdo ob slovesu pozabil odzdraviti, ali pa, da mu ni odgovoril na vprašanje. Glede tega je bil naravnost bolesten. Za svojo enakost se je boril na najrazličnejše načine. Pogosto je spraševal prijatelje, kakšni so njihovi odnosi do matere, kaj jim reče, če ga kaj polomijo, ali se je bojijo itd. Skušal je prodreti v to njihovo skrivnost. — Nenadoma mu je postalo silno važno, da bi

izgovoril besedo mama na isti način kot drugi, z enakim sproščenim glasom, in da bi ob tem čutil enako kot oni: tisto posebno, nerazložljivo, ki je pri vsakomer drugačno in jim je vendar skupno. V tem je videl neposredno zvezo, lahko bi rekel najgloblji razlog, zaradi katerega je menil, da se razlikuje od drugih. Svojo nezmožnost, da bi izgovoril to besedo, da bi jo enostavno uporabljal v pogovorih kot nekaj samo po sebi umevnega, prav tako kakor so to delali drugi, to je moral premagati. Bil je prepričan, da bo takrat, ko mu bo to uspelo, postal enak drugim. Naravnost smešen je bil, ko je sedel na postelji in dolge ure tiho ponavljal to besedo. Vsakič, ko jo je izgovoril, je zastal za trenutek in pretehtal njen zven. Govoril je mehanično. Zdelo se je, kot da ponavlja na pamet naučeno lekcijo in se sedaj trudi, da bi jo razumel. Pri tem si je nenehno oživiljal v spominu prizor iz svojega detinstva. Na vse pretege se je drl in mati ga je naglo odvedla iz sobe v kopalnico. Tu ga je skušala pomiriti. Toda bilo je vse zastoj. Rekla mu je nekaj ostrega in zadrl se je še močnejše. Tedaj mu je prisolila zaušnico. — Ta detajl je vztrajno gojil v sebi, vedno znova si ga je slikal v mislih. Mnogokrat si je prav z njim dopovedoval, da zato, ker se spominja matere, ne more biti različen od drugih. Na tem prizoru je gradil vse. Bilo je nekaj, kar je bilo samo njegovo, in po svoji čudni miselni poti je verjel, da bo prav zaradi njega zmagal. Naravno bo rekel: Mama.